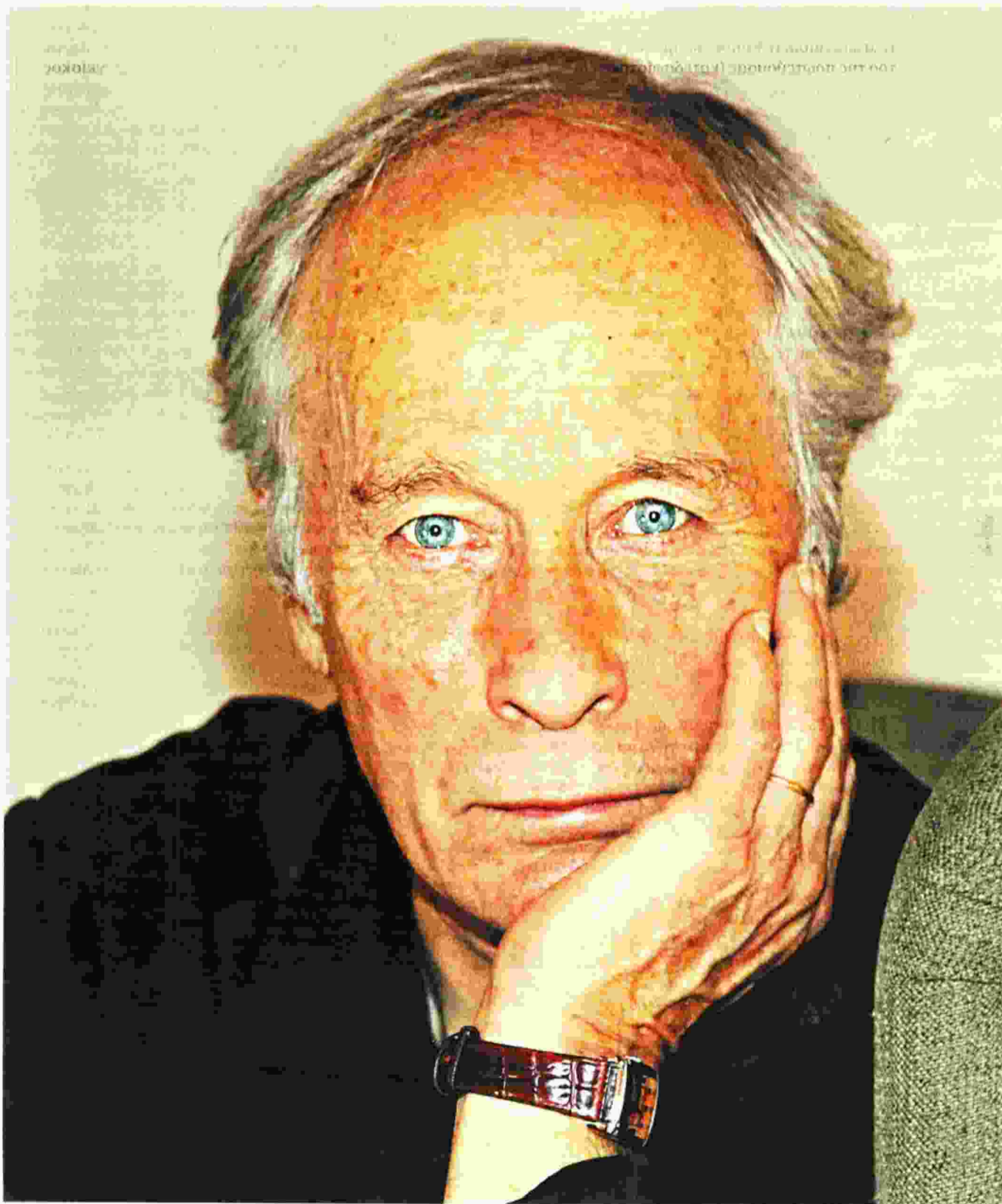


## Ρίτσαρντ Φορντ

Έχοντας έρθει στην Ελλάδα για μια διάλεξη, ο κορυφαίος αμερικανός συγγραφέας μίλησε στο «Βιβλιοδρόμιο» για τις απολαύσεις της γλώσσας, το φτωχό λεξιλόγιο του αμερικανού προέδρου ή τους λόγους που στις ΗΠΑ καμιά φορά μιλούν τα όπλα

# «Ο Ντόναλντ Τραμπ είναι ένας ηλίθιος»



ΓΡΑΦΕΙΟ ΝΙΚΟΛΑΣ ΖΩΗΣ

**Ε**χει συγκριθεί με τους Τζον Απντάικ, Γουίλιαμ Φόκνερ ή Γουόλκερ Πέρσι. Ο ίδιος δεν πολυσυμφωνεί γιατί, κατά τη γνώμη του, οι λογοτεχνικές επιρροές δεν αρκούν για να γράψεις μια ωραία ιστορία. Ούτε την έννοια του «μυθιστορηματικού χαρακτήρα» δέχεται ο Ρίτσαρντ Φορντ, αφού οι άνθρωποι, πραγματικοί ή επινοημένοι, είναι για εκείνον ένα σύνολο καλών ή κακών πράξεων, στην πρώτη περίπτωση χειροπιαστών, στη δεύτερη κατασκευασμένων απλώς από λέξεις. Ο Ντελ Πάρσονς λ.χ., ο έφηβος που περιπλανιέται στον περίφημο «Καναδά» του Φορντ, δεν μπορεί εύκολα να στριμωχτεί σε ουσιακρατικά συμπεράσματα. Ο Φρανκ Μπάσκομπ, ο ήρωας της τετραλογίας που άρχισε με τον «Αθλητικογράφο» (Ωκεανίδα), συνεχίστηκε με την «Ημέρα ανεξαρτησίας» (Πατάκη) και ολοκληρώθηκε με τα «Η χώρα όπως είναι» (Πατάκη) και «Let me Frank with you», είναι κάποιος που άρχισε να δημοσιογραφεί σε αθλητικά έντυπα, που ματαιώθηκε ως συγγραφέας, που έχασε ένα παιδί κι έναν γάμο ή που πλέον προσπαθεί να ισορροπήσει στην ομαλότητα: οι αναλύσεις και οι ερμηνείες του αφορούν κυρίως τον αναγνώστη ή τον κριτικό. Ειδικά στην «Ημέρα ανεξαρτησίας» ο μεσήλικος Φρανκ έχει μπει στην «υπαρξιακή περίοδο» της ζωής του, πουλά ακίνητα στο Νιου Τζέρσεϊ και περνά με τον γιο του το Σαββατοκύριακο της αμερικανικής εθνικής εορτής. Δύσκολα μια τόσο συνηθισμένη ιστορία μετατρέπεται σε ένα καλειδοσκοπικό συναισθημάτων, αναμνήσεων, ενοχών ή επιπτώσεων της κοινωνικοπολιτικής ζωής στο άτομο, ίσως λοιπόν κάτι τέτοια χάρισαν στον Φορντ τα βραβεία Πούλτζερ και Πεν/Φόκνερ για το μυθιστόρημά του. Το οποίο κυκλοφόρησε το 1995, πέρυσι όμως μεταφράστηκε στα ελληνικά και φέτος τον έφερε στην Ελλάδα για μια διάλεξη στο Μέγαρο Μουσικής. Δεν ήταν η μόνη «καθυστέρηση»: ο Φορντ επρόκειτο να επισκεφθεί τη χώρα το φθινόπωρο, κάτι απεργίες, ωστόσο, κάτι ζητήματα προγραμματισμού έβαλαν τότε το αναβλητικό χεράκι τους.

**Τα καταφέρατε λοιπόν κι ήρθατε στην Ελλάδα. Μερικές πρώτες σκέψεις;**

Χαίρομαι πολύ. Ήθελα να επισκεφθώ την Ευρώπη. Οχι βέβαια σαν τουρίστας, αλλά ως συγγραφέας, έχοντας να μιλήσω για τα βιβλία μου. Το να έρθω σαν τουρίστας που περιφέρεται στα μνημεία δεν θα μου ήταν αρκετό. Η Ελλάδα ανήκει στην Ευρώπη, σωστά;

**Σωστά. Από το ξενοδοχείο σας φαίνεται και η Ακρόπολη, που στην Ευρώπη θεωρείται από τα**

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

## Ρίτσαρντ Φορντ

### «Ο Ντόναλντ Τραμπ είναι ένας ηλίθιος»

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

**■ Ιστορικά σύμβολα του δυτικού πολιτισμού.** Δεν με απασχολεί περισσότερο από το Μνημείο του Τζορτζ Ουάσιγκτον. Με ενδιαφέρουν όσα πράττουν οι άνθρωποι στο έδαφος. Όχι οι κατασκευές και οι προβολές τους στον ουρανό που δημιουργούνται για να αυξήσουν την αξία των πράξεών τους.

**■ Δώσατε και μια διάλεξη εδώ. Για ποιο θέμα;** Για τη μνήμη. Για τις αξίες που μπορεί να αποκτήσει, για τη σημασία της. Αλλά και για τα απομνημονεύματα, για τη δική τους αξία, για τις προϋποθέσεις και για τις ευθύνες τους.

**■ Νομίζω πως ο Αριστοτέλης κάνει διάκριση μεταξύ μνήμης και αναμνήσεων. Η μνήμη είναι κώρος της ψυχής, οι δε φανερώσουν την ικανότητα αναβίωσης μιας εμπειρίας. Η πρώτη είναι δείγμα περιορισμένης αντίληψης του παρόντος, οι δεύτερες, οι δευτέρες, το αντίθετο.**

Για όσους μελετούμε νομικά, είναι μια ωραία, μια χρήσιμη διάκριση. Βγάζει νόημα. Ίσως όμως αργότερα αποδυναμωθεί. Τα εννοιολογικά σχήματα δεν χωρίζονται ακριβώς στα αληθινά και στα ψεύτικα, αλλά στα χρήσιμα και στα άχρηστα. Το συγκεκριμένο ανήκει στα χρήσιμα.

**■ Ο Φρανκ Μπάσκομπ, ήρωας της «Ημέρας ανεξαρτησίας», ανατρέχει συχνά στις αναμνήσεις του και την ίδια στιγμή επιλέγει να ζει στο παρόν πάση θυσία. Προσωπικά, τον παρακολουθούσα ελαφρώς μεπρδεμένος.**

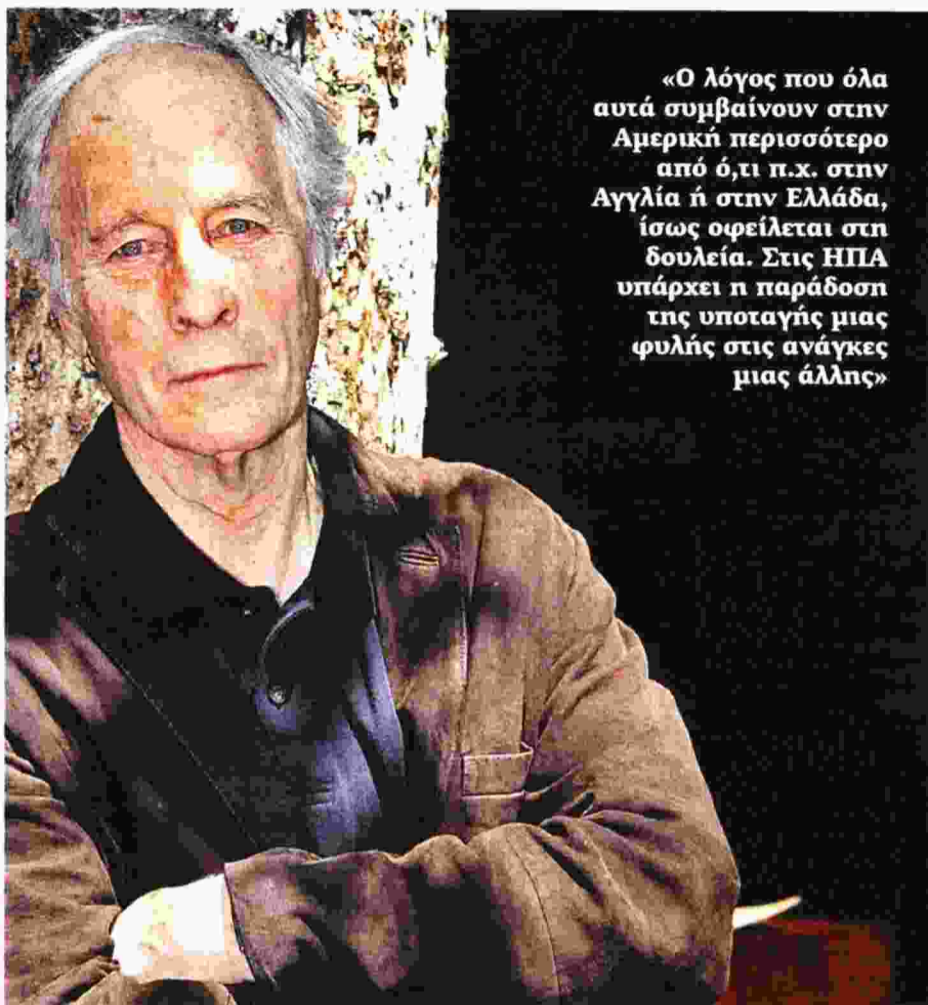
Δεν βιάνατε μεπρδεμα, αλλά τη συνύπαρξη δύο διαφορετικών δυνάμεων. Όλοι όσοι γεννηθήκαμε και μεγαλώσαμε στον αμερικανικό Νότο σκεφτόμαστε έτσι. Το παρελθόν περιορίζει αδικαιολόγητα την αίσθηση των μελλοντικών ενδεχομένων. Βρίσκεται πάντα πλάι μας. Δίνει οδηγίες για τη συμπεριφορά μας στο παρόν, αρκεί όμως να μην το κυβερνά. Ο Φρανκ φοβάται ότι θα τον επηρεάσει έτσι ώστε να μην είναι αληθινός απέναντι στον εαυτό του. Στην περίπτωση μου, αν έλεγες παλιότερα ότι κατάγεσαι από τον Νότο, από το Μισισίπι, ήταν αρκετό ως εξήγηση των πράξεών σου. Δεν μου φαινόταν όμως ικανοποιητική. Δεν αρκούσε για να ερμηνεύσει το πώς νιώθω.

**■ Μήπως ειδικά ένας χαρακτήρας μυθιστορηματός, αντί να έχει παρελθόν και έναν πυρήνα ιδιοτήτων, αποτελείται μόνο από γλώσσα, από λέξεις;**

Απολύτως. Από τις δικές μου λέξεις. Πυρήνα είπατε; Ο Φρανκ δεν διαθέτει περισσότερο από ό,τι εγώ. Νομίζω ότι το μόνο που έχουμε είναι μια ιστορική συσσώρευση ενεργειών, πεποιθήσεων, αμαρτιών ή καλών πράξεων. Αυτό είναι ο χαρακτήρας. Ο Ραλφ Γουόλντο Εμερσον κάνει λόγο για την «υπερ-ψυχή», την οποία μοιράζονται οι άνθρωποι. Δεν νομίζω ότι υπάρχει. Δεν έχω δει αποδείξεις. Έχω δει ανθρώπους να αναζητούν αποδείξεις, να τις επιθυμούν ή να προσπαθούν να τις δημιουργήσουν.

**■ Ίσως δεν γίνεται αντιληπτή με τη νόηση ή τις αισθήσεις.**

**Βιβλιοδρόμο**  
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ  
ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΙΜΠΛΗΣ



«Ο λόγος που όλα αυτά συμβαίνουν στην Αμερική περισσότερο από ό,τι π.χ. στην Αγγλία ή στην Ελλάδα, ίσως οφείλεται στη δουλειά. Στις ΗΠΑ υπάρχει η παράδοση της υποταγής μιας φυλής στις ανάγκες μιας άλλης»

ΤΑ ΝΕΑ / ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΤΣΙΡΑΝΗΣ

Είμαι πρόθυμος να πιστέψω ότι κάτι τέτοιο είναι δυνατόν, πιστεύω όμως ότι δεν είναι. Αν το πιστεύα, θα ήμουν αγνωστικιστής, όχι άθεος. Ίσως επίσης να μην ήμουν μυθιστοριογράφος.

**■ Έχουν γραφτεί πολλά για το ενδιαφέρον σας για τη γλώσσα, τις αποχρώσεις ή τον ρυθμό της. Ο ίδιος την έχετε χαρακτηρίσει πηγή απόλαυσης καθαυτήν, με την υλική της ποιότητα, τους ήχους της, την εμφάνισή της στο χαρτί. Αυτό σημαίνει ατελείωτη γλωσσική επιμέλεια;**

Ατελείωτη όχι, αφού κάποια στιγμή ολοκληρώνεται. Όταν γράφεις ένα βιβλίο, φτάνεις σε ένα σημείο που αποφασίζεις ότι δεν γίνεται καλύτερο. Επίσης, στη δική μου, παλιομοδίτικη εποχή, τα πράγματα απαιτούσαν συζήτηση και κουβέντα, επομένως υπάρχει όντως μια ικανοποίηση χωρίς τελειωμό που αντλώ από τη γλώσσα. Δεν την κληρονόμησα από τους γονείς μου. Απλώς θεωρώ τη συνομιλία κάτι παραπάνω από μια ανταλλαγή πληροφοριών ή από μια ευκαιρία για γνωριμία με άλλους. Τη θεωρώ απόλαυση.

**■ Ακόμα και αν περιλαμβάνει διαφωνία.**

Καλύτερα τριβή. Κάτι στο οποίο είμαστε πολύ κακοί στην Αμερική. Ίσως πρόκειται για ένα από τα μεγάλα πολιτισμικά ελαττώματα της χώρας: δεν ευχαριστιόμαστε τη διαφωνία. Οι Ευρωπαίοι διαφωνούν συνέχεια. Το ευχαριστιούνται. Πόσο φυσιολογικό, ανθρώπινο και θεραπευτικό είναι αυτό.

**■ Ισχύει και για την πολιτική;**

Πρόσφατα διάβαζα ένα άρθρο για την Τερίζα Μέι που έλεγε ότι δεν είναι αποτελεσματική, γιατί κάνει μόνο διακηρύξεις χωρίς κατόπιν να συζητάει. Λέει όσα έχει να πει και τέλος. Δεν αρκεί όμως αυτό. Το ίδιο πρόβλημα έχει βέβαια κι ο Ντόναλντ Τραμπ. Ο άνθρωπος είναι ηλίθιος. Βλάκας. Δεν ξέρει να διαφωνεί. Φοβάται να διαφωνήσει. Θα μπορούσε τουλάχιστον να ακούσει μια διαφορετική άποψη και να την απορρίψει. Η γυναίκα μου, που τυγχάνει και επιμελήτριά μου, αν εντοπίσει κάτι αρνητικό σε μυθιστόρημά μου, θέλει να το συζητήσουμε, να το σκεφτώ. Είναι σημαντικό για έναν συγγραφέα να έχει κάποιον που εμπιστεύεται και να αντιδρά στα γραπτά του. Και όχι μόνο για έναν συγγραφέα. Στην Αμερική

δεν υφίσταται αυτό. Στις συζητήσεις υπάρχει η διαρκής παρουσία μιας κάποιας αρρενωπότητας. Ακόμα και στις γυναίκες.

**■ Ας μείνουμε λίγο στη γλώσσα του Ντόναλντ Τραμπ. Βασίζεται στα τοιπάτα, στον ντόρο των λέξεων, στις φράσεις που προκαλούν. Είναι άραγε κάτι που αντανάκλα τον σύγχρονο δημόσιο λόγο ή την πνευματική του κατάσταση;**

Το λεξιλόγιό του είναι φτωχό. Δυσκολεύομαι να πω ότι διαθέτει πνευματική κατάσταση. Καλύτερα να πω ότι μιμείται την περιρρέουσα κουλτούρα – όχι ολόκληρη, αλλά εκείνο το κομμάτι που ο Τραμπ νομίζει ότι συμφωνεί μαζί του. Γιατί τη συμφωνία ο Τραμπ την οικειοποιείται αυθαίρετα. Τα τοιπάτα που αντανάκλουν τις αντιλήψεις ενός μεγάλου κομματιού των ΗΠΑ. Ο Τραμπ είναι η απολύτως επαρκής αναπαράσταση ενός απολύτως ανεπαρκούς τμήματος της κουλτούρας μας.

**■ Από την άλλη, μια αρνητική συνέπεια της εκλογής Τραμπ είναι ότι απελευθέρωσε συμπεριφορές και γνώμες σαν τη δική του σε καθημερινό επίπεδο. Υπερβολές;**

Δεν είναι υπερβολές, απλώς δεν περιγράφετε ολόκληρη την εικόνα. Ακόμα και επί Ομπάμα κυκλοφορούσαν ελεύθερα πολλά κακά «τζίνι», που αντιδρούσαν σε εκείνον. Πολλά «λευκά» πνεύματα, που τον μισούσαν, ήταν εκεί. Ο Τραμπ δεν τα δημιούργησε, ούτε ακριβώς τα απελευθέρωσε. Τα ενθάρρυνε. Και δεν μπορείς να τα χαρακτηρίσεις με έναν μόνο τρόπο. Δεν είναι μόνο ο ρατσισμός, η ευαγγελική πεποί-



Richard Ford  
**ΗΜΕΡΑ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ**

Μτφ. Θωμάς Σκάσσης  
Εκδ. Πατάκη,  
2016, σελ. 700  
Τιμή: 20 ευρώ

## Η μουσική

### Σπρίνγκστιν, Ντίλαν και Τραμπ

**■ Εισακούονται οι απόψεις των συγγραφέων για τέτοια ή για άλλα ζητήματα στην Αμερική;**

Όχι πολύ. Ούτε και καθόλου. Οι Αμερικανοί είναι παντρεμένοι με τα γεγονότα. Είναι εθισμένοι στα γεγονότα. Φοβούνται τη φαντασία, είναι καχύποπτοι με τη μυθοπλασία. Δεν τη θεωρούν αξιόπιστη.

**■ Υπάρχει κάποιος άλλου είδους δημιουργός που να εμπιστεύονται; Σκέφτομαι έναν συγκεκριμένο, για την αυτοβιογραφία του οποίου γράψατε κριτική.**

Τον Μπρους Σπρίνγκστιν. Η απάντησή είναι η ίδια. Μια καλή απόδειξη προέρχεται από την περίοδο που ο Ρόναλντ Ρίγκαν κατέβαινε υποψήφιος για πρόεδρος και χρησιμοποιούσε στην καμπάνια του το «Vote in the USA». Κάτι που σημαίνει ότι δεν είχε ιδέα για ποιο πράγμα μιλούσε το τραγούδι. Κι ο Μπιλ Κλίντον είχε χρησιμοποιήσει ένα των Fleetwood Mac. Στην πολιτική, η μουσική παίζει τον ρόλο του φόντου. Οι στίχοι είναι άνευ σημασίας. Μπορούν να παρερμηνευθούν, να διαστρεβλωθούν. Νομίζω πάντως ότι θα έχουμε πιάσει πάτο όταν ο Ντόναλντ Τραμπ χρησιμοποιήσει κάποιο τραγούδι του Μπομπ Ντίλαν.

θηση περί απουσίας της πνευματικότητας ή οι νόμοι οικονομικής φύσεως. Είναι όλα μαζί και δυστυχώς εκπροσωπούν πολλούς Αμερικανούς. Θυμώνουν επειδή δεν κυβερνά η Εκκλησία, επειδή οι μειονότητες κυκλοφορούν ελεύθερες, επειδή φοβούνται τον υπόλοιπο κόσμο, επειδή η κυβέρνηση δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες τους. Κι όλο αυτό γίνεται δύναμη πολιτική.

**■ Κάποιοι από αυτούς κουβαλούν και όπλα. Ενίοτε τα χρησιμοποιούν κιόλας. Ένας Ευρωπαίος εύκολα θα αποδώσει λ.χ. την πρόσφατη μαζική δολοφονία στο Ορλάντο στην κουλτούρα οπλοκατοχής των ΗΠΑ. Ισχύει;**

Κι εγώ έχω όπλο. Δεν θα ήθελα να υπεισέλθω στις κοινωνιολογικές λεπτομέρειες του θέματος. Ωστόσο, η μαζική οπλοκατοχή στις ΗΠΑ είναι κοινωνικό λάθος. Η εύκολη πρόσβαση στα όπλα τα μετατρέπει σε αποφασιστικό παράγοντα κοινωνικών αντιπαραθέσεων σε ζητήματα που λύνονται αλλιώς. Χρειάζονται αυστηροί νόμοι και η απουσία τους είναι κάτι κομικοτραγικό. Είμαι κάτοχος όπλου, αν όμως το κράτος τα απαγόρευε, θα το παρέδιδα. Δεν το θεωρώ δικαίωμα. Δεν αναφέρεται έτσι ακριβώς στο Σύνταγμα.

**■ Τι το χρειάζεστε λοιπόν;**

Το χρειάζομαι γιατί ασχολούμαι με τη σκοποβολή και γιατί έχω ζήσει σε πολύ επικίνδυνες περιοχές. Με ναρκομανείς, διαρρηκτές κ.λπ. Δεν το κουβαλώ πάνω μου κάθε στιγμή. Αν όμως κάποιος μπει στο σπίτι μου νυχτιάτικα, δεν θέλω να είμαι απροστάτευτος. Ο λόγος που όλα αυτά συμβαίνουν στην Αμερική περισσότερο από ό,τι π.χ. στην Αγγλία ή στην Ελλάδα, ίσως οφείλεται στη δουλειά. Στις ΗΠΑ υπάρχει η παράδοση της υποταγής μιας φυλής στις ανάγκες μιας άλλης. Τα περισσότερα εγκλήματα οφείλονται στη φυλετική ανισότητα, που πλέον έχει γίνει οικονομική. Επίσης, η Αμερική δημιουργήθηκε μέσα από τον πόλεμο και τη βία. Τέτοια νοοτροπία έχουμε. Οι άνθρωποι πιστεύουν ότι η χώρα βρίσκεται διαρκώς σε εμπόλεμη κατάσταση και από μέσα, και από έξω. Εκεί οφείλεται η κουλτούρα της οπλοκατοχής και όχι σε κάτι σαν δικαίωμα.